

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертация за присъждане на
научната степен ДОКТОР НА ФИЛОЛОГИЧЕСКИТЕ НАУКИ
от доц. д-р ДИНА МАНЧЕВА
на тема:

СИМВОЛИСТИЧНАТА ДРАМА НА ЗАПАД И НА ИЗТОК

РЕЦЕНЗЕНТ: проф. д-р Клео Протохристова

Представената за защита дисертация за присъждане на научната степен „Доктор на филологическите науки” от доц. д-р Дина Манчева е текст с богата творческа биография. Основен компонент от тази биография е дългогодишната, настойчива в последователността си, предано съсредоточена изследователска работа върху избраната проблематика, вложена в нея. Друг, не по-маловажен неин аспект е вече придобитата легитимност на труда поне в три научни области – литературна история, сравнително литературознание и театрални изследвания.. На различни етапи, в разнообразни формати и обеми авторката е представяла вече с успех резултатите, актуални за всеки конкретен етап от извършваните проучвания, като доклади на многобройни национални и международни научни форуми, както и като публикации в значими научни издания (седем в България и три в чуждестранни сборници). Отпечатаните части от труда й се радват на интерес и са включени в обмена на идеи чрез ред позовавания и цитати. Имала съм възможността да добия преки впечатления от успешните участия на доц. Манчева на Първата международна конференция по театрални изследвания в Атина през 2005 година и на Българо-френска конференция върху модернизма в Югоизточна Европа, през 2007 г., където тезите, предложени в докладите й, посветени на интерпретацията в символистичната драма на сюжети, съответно от старогръцката митология и от библейската традиция, бяха посрещнати със заслужено положителната реакция.

Началното впечатление от дисертацията е за начинание с впечатляващо амбициозен мащаб. Задачата й е да бъдат подложени на системно

компаративистично изследване френскоезичната символистична драма, от една страна, и конкретизациите на драматургията на символизма в Русия, Полша и България - от друга. Изследването е проведено с впечатляваща систематичност. Необходимостта да се работи, при постоянно поддържан режим на съпоставителност, с огромней и нееднороден, поради което и не винаги лесно сводим към общи положения материал, който се разполага широките граници от 90-те години на XIX в. до 20-те години на миналото столетие, е изисквала намирането на адекватна структура на изследването. Избраното решение е функционално и дава добра възможност за ефективно разгръщане на аргументационната логика.

Дисертацията е оформена в две основни части, които са симетрични в общата си организация, но същевременно имат различна структура, съответна на задачите им. Първата част е посветена на четиримата автори, чиито драматургични творчества Дина Манчева представя като парадигмални за символизма в съответните национални литератури – Морис Метерлинк, Александър Блок, Станислав Виспянски и Емануил Попдимитров. Самият подбор, а и предпочетената последователност на изложението, която оспорва естествената хронологична поставеност на изследваните литературни факти, демонстрира самостоятелността и експериментаторската нагласа на авторката. Изборът на конкретните творци, който не следва готови и утвърдени модели (в този смисъл особено показателно е съсредоточаването върху Емануил Попдимитров), е убедително защитен както с помощта на пряката аргументация, така и, което има значително по-голяма стойност, чрез интерпретацията на конкретните драматургични творчества. Всеки от четиримата автори е изследван по повтаряща се схема, което предполага почти пълната изоморфия на посветените им глави. Наблюденията в тях са организирани около текстуалните и рецептивните своеобразия в произведения на изследваните драматурзи. Последователно, при всеки от четиримата автори, са представени философските и естетическите им възгледи, сюжетите, специфични за драматургичното им творчество, ролята на трансцендентното в съдбата на персонажите и сценичната му конкретизация, характерното структуриране на фикционалното пространство със съредното присъствие в него на две реалности, принципите в разгръщането на драматичното

действие, стратегиите, производни на доктрината на синтез на изкуствата. Анализът на рецептивния аспект е сведен единствено до ремарките, което е оправдано от достатъчно надеждната информация за сценичната реализация на съответните произведения, заложен в. Той се фокусира основно върху стратегията за обединяване на театралното пространство и инвалидиране на границата между сцена и зала, съответно между актьори и публика.

Наблюденията са провеждани върху 40 пиеси и това обстоятелство дава гаранции за неслучайния характер на направените изводи. Внушава доверие и отсъствието на педантичност в следването на общата схема на изложение при отделните автори, при което става очевидно, че верността към материала и стремежът към добросъвестност на интерпретацията са били по-важни за авторката, отколкото непренемната систематичност на резултатите от изследването.

Втората част повтаря схемата от първата, при което обаче символистичните драматургични традиции в четирите национални литератури са представени вече в значително по широк обхват и в перспективата на интертекстуалната им съотносимост. Трудът се трансформира в разгърнато проследяване на фактите, свидетелстващи за съдържателния ангажимент на наблюдавания материал към елинската митология, към фолклорната приказка и към библейската традиция. Въпреки екстензивния характер на тази част от изследването, която предлага алтернативен метод на работа спрямо предходната (срещу четиримата автори и 40-те коментирани драматични творби първата част, тук се работи с 44-има драматурзи и 123 произведения), отново се налага впечатлението за неслучайност на избора – както фокусирането върху конкретните три тематични ядра, така и отделните заглавия се представят като дълбоко обмислени и убедително обосновани с оглед собствените идеологически нагласи на символистичната драма. И в двете части на дисертацията всяка от главите завършва с отчетливо и убедително артикулирани изводи. Същите изводи се появяват отново и в заключението, но вече представени в синтезиран и вторично рационализиран вариант.

Изследователската стратегия на труда се определя от основната му задача да бъдат обхванати в съпоставителен оглед както подобията, резултат на

контактологични взаимодействия, така и типологичните съответствия, предпоставени от споделяната естетическа платформа. Самата Дина Манчева определя методологията си като комплексна, съчетаваща разнообразни подходи като социологичен, тематичен и структурален. Лично аз бих я идентифицирала по-скоро като разносъставна, защото отделните ѝ компоненти се проявяват по различен и несъвпадащ начин в двете части на дисертацията, което е оправдано от различията в характера и целите, поставени във всяка от тях поотделно. Най-последователно всъщност е проявен стремежът към контекстуализация, проявен при анализа на всяко индивидуално творчество, отделно произведение или съдържателен фокус. В тази изследователска дисциплинираност виждам едно от важните достойнства на дисертацията, защото своеобразията на контекста проясняват както смисъла на несъвпаденията, така и реалната степен на подобията. Водещ все пак, по мое мнение, е тематичният подход, който не само напълно обяснимо доминира във втората част, поради целта да бъдат проследени общите за френскоезичната и славянската символистична драматургия „интертекстуални фабули” (според формулировката на авторката), но е основен инструмент и в първата, където във фокуса на внимание, редом с другите водещи съдържателни съотнасяния, са привлечени също и поредица тематични константи.

И пак така, но не и по аналогия, а и без да подценявам постигнатото в първата част на дисертацията, съм склонна да откроя нейните приносни моменти основно във втората ѝ част. Като особено продуктивно виждам проучването на трите тематични фокуса, определящи за символистичната драма. Всеки от тях представя важни аспекти на приемственост в европейската културна традиция. Бих открила интереса към сюжетите за старогръцката митология и библейската тематика с оглед на неговата научна навременност, тъй като той е в синхрон с актуални тенденции в съвременната хуманитаристика. От една страна, през последните петнадесетина години станахме свидетели на раждането на нова научна дисциплина - т.нар. *Classical reception studies*, която има за свой основен предмет рецепцията на класическото наследство, изследвано както в диахронна перспектива, така и в светлината на разнообразните му конкретизации в различни национални контексти.

Трудът на Дина Манчева, изцяло в съгласие с тази програма, предлага опит както върху спецификата в прочита на парадигмалните митологични сюжети от западноевропейския символистичния театър (във френскоезичната му версия, която се смята за най-същностно представяща го), така и върху специфично характерното, което се проявява в рецепцията им от руската, полската и българската символистична драматургия. Пак в съгласие с актуалните научни нагласи е и интерпретирането на библейската традиция като свод от литературни сюжети. В този пункт бих направила едно уточнение. Отчитайки цялата последователност и изчерпателност на изследването, все пак оставам с усещане на непълнота по отношение на неизбежното съобразяване с диахронната перспектива при анализа на специфично символистичната трактовка на митологичните, библейските и фолклорните фабули. По отношение и на трите съдържателни традиции символизмът се представя в известно напрежение спрямо основни тенденции в оползотворяването им от предходни културни епохи. Поради това не са били излишни известни уговорки по отношение разбирането на символистите за класическото наследство - независимо дали като митология или като трагедийна сюжетика – именно като старогръцко. Защото то влиза в противоречие със значително по-дълговечната практика, особено във френскоезичен контекст, античността да се мисли като преобладаващо римска. Та уточнението как и кога се осъществява тази трансформация ми се вижда наложително. Още повече, че тя, както самата дисертация убедително доказва, изиграва решаваща роля за тематичната ориентация на символистичната драматургия в Русия, Полша и България.

Важна заслуга на дисертацията е издирването и систематизирането на цялото множество факти, които представят символистичната интерпретация на парадигмалните сюжети и теми. Освен собствените научни постижения на това огромно усилие, които са най-вече в извеждането на отчетливи закономерности при различните видове адаптации и транскрипции на старогръцките митологични разкази, на библейската тематика и на легендарните и приказничните фабули, трудът на Дина Манчева щедро предоставя на всеки следващ изследовател, избрал за свой обект която и да е част от мащабния текстови корпус, обработен от нея, неоценимо

богатство от систематично организирани данни. Така широк кръг от нови научни начинания биха се оказали в изначално привилегирована позиция.

Уместно е да се отбележи и респектиращата акуратност на библиографската справка. Списъкът от близо двестата заглавия ползвани източници е систематизиран безупречно, която облекчава както читателя на дисертацията, така и бъдещите изследователи на същата или сходна тематика.

Като всяко научно начинание, и тази дисертация може да предизвика у читателя си въпроси, препоръки или импулс за диалог. Именно в подобен стил на проблематизиране на иначе достатъчно убедително защитените тези на Дина Манчева бих обърнала внимание на недокрай прецизираното боравене с категорията „интертекстуалност”. Бих окачествила означенията „Запад” и „Изток”, използвани без уговорки в труда и дори изведени в привилегирована позиция в заглавието му, като по-скоро оспорими. За особено уязвимо намирам второто, тъй като „Изток” не се отнася по подразбиране, освен в строго ограничен вид дискурси, за Русия и България, още по-малко пък за Полша. Известни резерви си позволявам по отношение на безугворъчната интерпретация на българската символистична драма като славянска, основание за които откривам и в резултатите от проведените в дисертацията наблюдения, свидетелстващи за симптоматични несъвпадения между привлечените като аналитичен материал български драматургични творби и общия славянски модел. По-скоро в режима на препоръчителност бих отчела като недостатъчно обоснована прекалено категоричната и донякъде прибързаната квалификация на контактологично предпоставените сходства в проявите на символизма при изследваните четири национални драматургични традиции като второстепенни. Настояването да бъдат интерпретирани установените съответствия предимно в аспекта на типологията е легитимен и убедително защитен методологически избор, но пък недооценяването на „влианията” в една зона като символизма, вторичността на чиито прояви и в Русия, и в България, и особено в Полша е повече от очевидна, е неоправдан риск. И накрая, по-скоро в услуга на спекулации, отколкото в резултат на действително проведени наблюдения, бих задала и въпроса дали неизбежните - и естествени - несъвпадения в типологията на

френскоезичната, руската, полската и българската символистична драма не биха могли да бъдат допълнително рационализирани с помощта на дихотомията „католицизъм – православие”. И пак в същия смисъл, дали някои характерни отклонения, които демонстрират българските конкретизации на символистичната драма, не биха могли да се осмислят в перспективата на осезателното отсъствие на романтическа традиция от българската културна история, тъй като символизмът, както е добре известно, в много отношения, представлява на практика осъществяване на естетически интуиции, артикулирани от романтиците в теоретическите им текстове, но останали нереализирани в литературното им творчество.

Като обобщение ще повторя, че дисертацията на доц. Дина Манчева респектира с мащаба на извършената изследователска работа и обема на проучения материал, със значимостта на изследваните проблеми и многообразието на предложените идеи, както и с концептуалния си интегритет. Всички тези достойнства на труда го легитимират като дисертация за присъждане на научната степен „доктор на филологическите науки”. На основание на цялостната си положителна оценка за труда препоръчвам убедено тази научна степен да бъде присъдена на доц. д-р Дина Манчева.

септември 2011

Проф. д-р Клео Протохристова

